

ROZDZIAŁ I

TURYSTYCZNA BAZA NOCLEGOWA JAKO PRZEDMIOT ANALIZ NAUKOWYCH

1.1. Baza noclegowa w badaniach naukowych

W Polsce problematyka turystycznej bazy noclegowej (w tym hotelarskiej) nie jest należycie doceniana zarówno w badaniach, publikacjach czy wydawnictwach naukowych, jak i analizach, opracowaniach, prognozach i strategiach urzędowych oraz programach nauczania w zakresie turystyki (Witkowski 2003, 2005, 2007). W istniejących opracowaniach naukowych dotyczących turystyki problematyka bazy noclegowej traktowana jest marginesowo¹. Na ogół stanowi ona jedynie fragment szerszych rozważań. Ma to miejsce w wielu opracowaniach ekonomicznych (Łazarkowie 2002: 114–144; Panasiuk (red.) 2001: 135–154; Wodejko 1997: 38–46 i in.). Omówienia z zakresu zagospodarowania turystycznego także poświęcają niewiele miejsca bazie noclegowej (Rogalewski 1974: 51–57; Płocka 2000: 61–92; Kowalczyk, Derek 2010: 197–221 i in.). Większość wydawnictw dydaktycznych, podejmując problematykę bazy noclegowej koncentruje uwagę na ogólnych podstawach wiedzy dotyczącej hoteli, m.in. z zakresu historii, organizacji pracy czy ekonomiki przedsiębiorstwa hotelarskiego, techniki i kultury obsługi itp. (Witulska 1992; Witkowski 2002, 2003; Witkowski, Kachniewska 2005; Panasiuk, Szostak 2009; Milewska, Włodarczyk 2009 i in.). Z kolei polskie czasopisma branżowe („Hotelarz”, „Świat Hoteli”) w ograniczonym zakresie zajmują się wynikami prac naukowych.

¹ Świadczą o tym m.in. publikacje pokonferencyjne, rzadko prezentujące problematykę bazy noclegowej. Przykładowo w 2013 roku w wydany m. in. na konferencji „Z badań Instytutów i Katedr Turystyki i Rekreacji w Polsce” tomie *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki* (Pawlusiński (red.) 2013) na 45 zamieszczonych opracowań zaledwie trzy podjęły to zagadnienie (w odniesieniu do hotelarstwa). W następnym roku, po kolejnej konferencji z tego cyklu, w pierwszym tomie *Turystyka wobec zmian współczesnego świata. Zmiany, bariery, innowacje* (Gołębowski, Niezgoda (red.) 2014a) na 23 artykuły cztery dotyczyły bezpośrednio problematyki bazy noclegowej. A w drugim *Turystyka wobec zmian współczesnego świata. Strategie, marketing, programowanie* (Gołębowski, Niezgoda (red.) 2014b) na 26 artykułów w czterech podjęto to zagadnienie. W obu tomach problematyka bazy noclegowej dotyczyła wyłącznie hoteli.

Dostarczają głównie informacji o wydarzeniach mających miejsce w branży, zamieszczają reklamy firm trudniących się produkcją i usługami świadczonymi na rzecz hoteli, publikują artykuły sponsorowane przez producentów, udzielają informacji prawnych, drukują opracowania marketingowe i dotyczące jakości usług (Witkowski 2007: 6). Natomiast brak w nich krytycznych i oryginalnych analiz naukowych odnoszących się do aktualnych problemów ważnych dla działalności tej branży. Z kolei profesjonalnych czasopism naukowych, podejmujących problematykę hotelarską w kraju, brak. Niewiele też opublikowano prac zbiorowych szerzej ujmujących tę tematykę w Polsce (Siwiński, Tauber, Mucha-Szajak (red.) 2004; Merski, Witkowski (red.) 2004). Ten dość skromny dorobek publikacyjny dotyczący krajowego hotelarstwa uzupełniają raporty Horwath HTL (*Raport Horwath HTL, Hotel GuideBook* 2013, 2015–2016). Reasumując, ta krytyczna ocena dorobku naukowego w zakresie turystycznej bazy noclegowej (w tym hotelarskiej) przedstawiona na początku XXI wieku przez Czesława Witkowskiego (Witkowski 2003, 2005, 2007) po dziesięciu latach (w końcu drugiej dekady XXI wieku) nadal jest aktualna, co wyraźnie kontrastuje z jej znaczeniem w obsłudze ruchu turystycznego.

Stan ten odróżnia się od sytuacji w innych krajach (Witkowski 2007), gdzie literatura podejmująca problematykę turystycznej bazy noclegowej (zwłaszcza hotelarskiej) jest niezwykle obszerna. W specjalistycznych czasopismach akademickich, a także magazynach i opracowaniach branżowych – zarówno organizacji międzynarodowych, jak i krajowych – publikowanych jest wiele wyników badań i analiz empirycznych, prognoz, szczególnie w zakresie trendów rozwojowych, koniunktury, rynku, konkurencji czy rozwiązań technicznych (Witkowski 2007: 6–7). O bogactwie podejmowanych rozważań informują liczne artykuły przeglądowe zamieszczane w czołowych czasopismach naukowych, oceniające dotychczasowy dorobek naukowy w zakresie hotelarstwa. Na przykład magazyn o zarządzaniu gościnnością i hotelarstwem „Cornell Hospitality Quarterly” opublikował szereg tego rodzaju artykułów, obejmujących szeroki zakres tematów dotyczących hoteli, takich jak strategia marki, programy lojalnościowe, technologie informatyczne, finanse, kontrakty menedżerskie hotelu, fuzje i przejęcia, uzdrowiska, prawo pracy, fundusze inwestycyjne, nieruchomości i innych. Analizy przeglądowe informują o tym, co już zostało zrobione, a także identyfikują nowe kierunki badań i wyzwania na przyszłość. Mają na celu zapewnienie lepszego zrozumienia trendów i ogólnych zagadnień branży hotelarskiej. Koncentrują się na określonym temacie, dostarczają użytecznego wglądu w badania prowadzone w przeszłości i teraz oraz sugerują kierunki przyszłych studiów (Law, Leung, Cheung 2012). Podobne bogactwo publikacji naukowych i dydaktycznych dotyczących turystycznej bazy noclegowej, a zwłaszcza hotelarstwa, zawierają liczne monografie i podręczniki.

Także ujęcie geograficzne tej problematyki (w tym hotelarstwa) w literaturze polskiej (ale i zagranicznej) jest jak dotychczas rzadkie². Dotyczy to zarówno liczby publikacji, jak i podejmowanej problematyki³. Przede wszystkim interesowano się rozmieszczeniem, wielkością i wykorzystaniem obiektów bazy noclegowej. Najczęściej jej problematyka stanowiła fragment szerszych rozważań dotyczących zagospodarowania turystycznego bądź całości zagadnień turystycznych wybranego kraju czy regionu. Dotychczas ten typ opracowań był dość charakterystyczny dla geografii turystyki. Andrzej Kowalczyk (Kowalczyk 2001b) wskazuje, że brak w nim szerszego uwzględnienia czynników wzrostu, lokalizacji, powiązań wewnętrznych (z innymi elementami zagospodarowania turystycznego) i zewnętrznych (z innymi sektorami gospodarki), przestrzennych itp. Zagadnienia turystycznej bazy noclegowej podejmują zarówno geografowie, jak i przedstawiciele innych dyscyplin naukowych (ekonomii, zarządzania, socjologii, urbanistyki itp.). Domeną badań geograficznych są analizy zróżnicowania przestrzennego. Prowadzą one do poznania go, starają się określić występujące w nim prawidłowości i poznać czynniki je powodujące, by na ich podstawie móc prognozować zmiany, jakie mogą w nim nastąpić. Podejmowane dotychczas w tym zakresie badania turystycznej bazy noclegowej (w tym hotelarskiej) dotyczyły jej zróżnicowania geograficznego i obejmowały analizy:

- 1) potencjału, zwłaszcza hoteli (liczby, pojemności, struktury, wykorzystania) i zachodzących w nim zmian (trendy, uwarunkowania itp.) (np. Wawrzyniak 1975; Bosiacki 1994; Klementowski 1993, 1996; Łazarek 2004; Rogacki 2009; Sarnecki 2010; Dziedzic 2013; Sala 2014; Wojdacki 2014, 2015; Miedziński 2013; Matczak 2017);
- 2) lokalizacji i uwarunkowań przyrodniczych, społecznych, ekonomicznych, politycznych (w zakresie czynników lokalizacji, polityki lokalizacyjnej prowadzonej przez inwestorów i użytkowników itp.)

² Na krajowym rynku akademickim wciąż obecny jest zaledwie jeden podręcznik geografii hotelarstwa autorstwa geografa Andrzeja Kowalczyka (Kowalczyk 2001a). Inne tego rodzaju publikacje, także napisane przez geografów (np. Grabiszewski 1988; Nowakowski 2000; Milewska, Włodarczyk 2009), zawierają w tytule termin „hotelarstwo” jednak bez słowa „geografia”.

³ W latach 1986–2017 zaledwie jeden zeszyt „Turyzmu” (2001, t. 11, z. 2) na blisko 60 wydanych poświęcono w całości problematyce hotelarskiej. W paru innych zamieszczono pojedyncze artykuły podejmujące zagadnienia bazy noclegowej, w tym hotelarskiej. Szerzej tę problematykę podejmowano w czasopiśmie „Turystyka i Hotelarstwo”, wydawanym w latach 2002–2011 przez Wyższą Szkołę Turystyki i Hotelarstwa w Łodzi pod redakcją Andrzeja Stasiaka, np. numery 5 (2004) i 9 (2006) w całości dotyczyły zagadnień hotelarstwa.

- (m.in. Rogalewska 1978; Butowski 1993; Matczak (red.) 2004; Rotter 2004; Puciato 2012; Gruszka, Ilnicki, Jakubowicz 2014).
- 3) uwarunkowań działalności i ekspansji różnych rodzajów obiektów, zwłaszcza hoteli (ekspansja MSH, zatrudnienie, konkurencyjność itp.) (np. Kowalczyk 1999, 2003, 2007; Witkowski 2003, 2007; Warszzyńska 2002; Włodarczyk 2004; Niewiadomski 2006; Napierała 2013a).
 - 4) wielkości i struktury rynku (w zakresie demograficznym, społeczno-ekonomicznym, a zwłaszcza przestrzennym – pochodzenie terytorialne gości); geografia wnosi określony wkład badawczy w zakres marketingu terytorialnego (m.in. delimitacja obszarów rynkowych), jednak w odniesieniu do omawianej problematyki dotychczas rzadko pojawia się element zróżnicowania przestrzennego (np. Kowalczyk 2001; Sala 2006).
 - 5) cen usług; to zagadnienie w polskiej literaturze geograficznej należy do pionierskich (np. Napierała 2013b; Adamiak, Napierała 2013; Szczechowicz 2014; Sammel, Sammel, Majewska 2015).
 - 6) wpływu (zwłaszcza bazy hotelarskiej) na inne działy gospodarki, dochody lokalne, krajobraz i środowisko geograficzne; prace na ten temat są wciąż nieliczne (np. Kowalczyk 2004; Derek 2007; Rouba 2012; Stuczynski 2012).

Analizy geograficzne turystycznej bazy noclegowej (w tym hotelarskiej) dotyczące regionu łódzkiego podejmowano dotychczas rzadko. Bazę tę jako element składowy zagospodarowania turystycznego regionu przedstawili Urszula Bednarska i Waław Musiał (Bednarska, Musiał 1973), Bogdan Włodarczyk (Włodarczyk 1995), natomiast jako część składową turystyki w monografii województwa łódzkiego Andrzej Matczak (Matczak 2001). Większość opracowań związanych z bazą noclegową dotyczy samej Łodzi. Wśród wielkich miast w Polsce była ona szczególnie zaniedbana pod tym względem. Na większą skalę inwestycje w bazę noclegową, zwłaszcza hotelową, podjęto w Łodzi dopiero w ostatnich dwóch dekadach. Szczególną cechą łódzkich inwestycji hotelowych jest nie tylko budowa nowych obiektów, ale również rewitalizacja wielu budynków przemysłowych (głównie byłych fabryk włókienniczych) na cele hotelowe (Cudny 2010; Cudny, Rouba 2010; Cybulska 2011). Historię hotelarstwa w Łodzi szeroko omówili Mariola Milewska, Bogdan Włodarczyk (Milewska, Włodarczyk 2004) i Maciej Adamiak (Adamiak 2008). Stan bazy noclegowej od końca lat 70. ubiegłego wieku monitorował Matczak (Matczak 1993, 1998, 2002, 2004, 2011, 2016). Lokalizację obiektów hotelowych przedstawił Włodarczyk (Włodarczyk 2015), a całej bazy noclegowej Marta Nalej (Nalej 2014). Łódzką bazę noclegową omówiono w strategii rozwoju turystyki miasta (Kaczmarek, Liszewski, Włodarczyk 2006). Problematyka zróżnicowania

cen usług noclegowych w obszarze metropolitalnym analizowana była przez Macieja Adamiaka i Tomasza Napierałę (Adamiak, Napierała 2013). Znacznie mniej opracowań podejmujących problematykę turystycznej bazy noclegowej poświęcono pozostałym obszarom województwa łódzkiego. Mariola Milewska (Milewska 2001) przedstawiła przemiany strukturalne i własnościowe hoteli w regionie w latach 1985–2001. Z kolei Ewa Szafrąńska i Bogdan Włodarczyk (Szafrąńska, Włodarczyk 2011) omówili rolę władz samorządu powiatowego w zakresie rozwoju m.in. bazy noclegowej w województwie. Szerzej bazę noclegową Łodzi i regionu łódzkiego na początku drugiej dekady XXI wieku przedstawił Włodarczyk (Włodarczyk 2014).

1.2. Problem definicji i klasyfikacji bazy noclegowej

Mianem turystycznej bazy noclegowej określa się wszelkie obiekty i urządzenia umożliwiające turyście nocleg poza miejscem jego stałego zamieszkania (Warszyńska, Jackowski 1979: 30–31; Faracik 2007: 146 i in.⁴).

Turystyczna baza noclegowa charakteryzuje się dużą różnorodnością, złożonością i rozdrobnieniem. Spora jej część obok noclegu zapewnia klientom również wyżywienie, wypoczynek i rozrywkę. Nocleg jest także elementem przeżycia (doświadczenia) turystycznego (Middleton 1996: 263–264; Pender, Sharpley (red.) 2008: 38–40). Wymusza to stałe podnoszenie przez obiekty zakwaterowania jakości świadczonych usług noclegowych.

Wszystko to sprawia, że poszczególne obiekty i urządzenia bazy noclegowej są różnie określane i klasyfikowane w zależności od kraju i istniejących w nim tradycji. Ponadto konieczność dostosowania się do rynku wymaga systematycznego wprowadzania innowacji w zakresie wyposażenia, a zwłaszcza oferowanych usług. Dlatego wcześniej używane pojęcia i klasyfikacje stają się z czasem nieadekwatne do określania obiektów bazy noclegowej po wprowadzeniu w nich na szerszą skalę innowacji w technologii, udogodnieniach, zarządzaniu itp. (Matczak 2016: 13). To jest m.in. przyczyną, że dotychczas, zarówno w nauce, jak i praktyce zbierania, gromadzenia i udostępniania danych statystycznych dotyczących bazy noclegowej, nie dopracowano się ogólnie przyjętych definicji i klasyfikacji (Wodejko 1997: 40). Utrudnia to porównywanie (w odniesieniu do czasu i przestrzeni) prowadzonych analiz dotyczących zmian zachodzących w wielkości,

⁴ Podobnie definiują bazę noclegową Milewska i Włodarczyk (Milewska, Włodarczyk 2009: 59): „Baza noclegowa to wszelkiego rodzaju obiekty noclegowe, ich części lub części specjalnie dostosowanych środków transportowych, a także wyodrębnione tereny wraz z urządzeniami bezpośrednio związanymi z obsługą osób podróżujących”.

strukturze rodzajowej czy też standardach turystycznych obiektów noclegowych. Stąd też na szczególne wsparcie ze strony branży turystycznej i prowadzących badania naukowe zasługują wysiłki takich organizacji międzynarodowych jak Światowa Organizacja Turystyki Narodów Zjednoczonych (United Nations World Tourism Organisation, UNWTO) czy Unia Europejska (UE) i krajowego Głównego Urzędu Statystycznego (GUS), zmierzające w kierunku ujednoczenia nazewnictwa i klasyfikacji obiektów bazy noclegowej.

W zależności od przyjętych kryteriów turystyczną bazę noclegową można podzielić na różne kategorie. W literaturze, biorąc pod uwagę kryterium ekonomiczne, najczęściej dzieli się bazę noclegową na dwie kategorie (Davidson 1996; Middleton 1996; Knowles 2001, i in.), a mianowicie na obiekty z obsługą (oferujące obok noclegu, sprząatanie, ścielenie łóżek, wymianę ręczników, posiłki i bary, room service itp.) i bez obsługi (które nie oferują nic więcej poza noclegiem). W obiektach pierwszego rodzaju usługi, nawet jeśli nie są wykorzystywane, wliczone są w cenę noclegu. Poszczególne rodzaje bazy noclegowej zaspokajają różne segmenty rynku. Przykładowo, wydzielając dwa z nich (służbowy i wypoczynkowy) oraz cel podróży i trasy Victor Middleton (Middleton 1996: 292) wyróżnił w bazie noclegowej kilka rodzajów obiektów (tab. 1). Tenże autor (Middleton 1996: 4) zalicza zakwaterowanie do jednego z pięciu podstawowych elementów produktu turystycznego i wyróżnia: hotele/motele, domy gościnne/pensjonaty, kwatery wiejskie, apartamenty/domki/mieszkania, kondominia/ośrodki time-share, wioski wakacyjne/ośrodki wypoczynkowe, centra konferencyjne/wystawowe, kempingi stałe i sezonowe, ośrodki żeglarskie (mariny). W literaturze można spotkać jeszcze wiele innych klasyfikacji bazy noclegowej opartych na różnorodnych kryteriach (Warszyńska, Jackowski 1978; Davidson 1996; Faracik 2007; Kowalczyk, Derek 2010 i in.), zwłaszcza według standardu wyposażenia obiektu noclegowego i świadczonych w nim usług (np. kategoria hotelu oznaczona określoną liczbą gwiazdek), umożliwiających potencjalnym gościom dokonanie szybkiego wyboru⁵.

⁵ W Polsce kategoryzację szeroko rozumianych obiektów hotelarskich przeprowadzono, biorąc pod uwagę: 1) wyposażenie obiektu noclegowego, 2) kwalifikacje zatrudnionego personelu i 3) zakres usług świadczonych w obrębie obiektu. Kategorię oznacza się liczbą gwiazdek lub cyfrą rzymską (więcej gwiazdek oznacza wyższy standard). Hotele, motele, pensjonaty mogą dostać od jednej do pięciu gwiazdek, kempingi od jedyńki do czwórki rzymskiej, a domy wycieczkowe od jedyńki do trójki rzymskiej (Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 grudnia 2005 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie, Dz.U. 2006, Nr 5, poz. 29).

Tabela 1. Rodzaje turystycznej bazy noclegowej według segmentów rynku

Sektor lub segment	Sektor obsługiwany		Sektor nieobsługiwany (bez wyżywienia)	
	Cel podróży	Na trasie	Cel podróży	Na trasie
Interesy i inne cele niewypoczynkowe	<ul style="list-style-type: none"> • hotele miejskie (poniedziałek–piątek) • hotele wypoczynkowe dla konferencji lub wystaw • instytucje edukacyjne 	<ul style="list-style-type: none"> • motele • zajazdy • hotele przy lotnisku • tanie hotele 	<ul style="list-style-type: none"> • apartamenty 	<ul style="list-style-type: none"> • nie dotyczy
Wypoczynek i wakacje	<ul style="list-style-type: none"> • hotele wypoczynkowe • domy gościnne/pensjonaty • domy wiejskie • hotele miejskie (piątek–niedziela) 	<ul style="list-style-type: none"> • motele • pensjonaty • zajazdy • tanie hotele 	<ul style="list-style-type: none"> • hotele-apartamenty • kondominia/time-share • wioski wakacyjne • ośrodki wypoczynkowe /kempingi/ chatki • kwatery wiejskie • domki • letnie domy • apartamenty/mieszkania • małe motele 	<ul style="list-style-type: none"> • miejsca kempingowe dla przyczep, namiotów, pojazdów rekreacyjnych • Stowarzyszenie Schronisk Młodzieżowych (YHA) • niektóre motele i tanie hotele

Źródło: Middleton 1996: 292.

Inne kryteria klasyfikacji obiektów turystycznej bazy noclegowej zaproponował Olaf Rogalewski (Rogalewski 1974: 51–57). Podział ten odniósł do charakteru pomieszczeń noclegowych i ich przystosowania do potrzeb poszczególnych form ruchu turystycznego.

Według pierwszego z kryteriów w bazie noclegowej wyróżnia trzy grupy obiektów. Pierwsza obejmuje turystyczne pomieszczenia noclegowe, specjalnie w tym celu wybudowane, czyli obiekty tradycyjnego hotelarstwa: hotele, motele, pensjonaty oraz hotelarstwa komplementarnego: domy wycieczkowe, schroniska, domy wczasowe, schrony turystyczne, stacje wodne i obiekty mieszkalno-pensjonatowe. Druga dotyczy terenu przystosowanego do ustawienia przenośnego lub ruchomego sprzętu noclegowego (m.in. namiotów, przyczep turystycznych) i są to kempingi oraz pola biwakowe. Z kolei trzecia odnosi się do pomieszczeń czasowo użytkowanych w turystycznych celach noclegowych, takich jak obiekty wybudowane i eksploatowane w celach nieturystycznych, które w sezonie w całości lub części wykorzystywane są jako baza noclegowa (szkoły i internaty – na sezonowe schroniska szkolne i ośrodki kolonijne, mieszkania prywatne – na pokoje gościnne, kwatery prywatne, stacje turystyczne).

Według drugiego kryterium Rogalewski wyróżnia dwie zasadnicze grupy obiektów noclegowych. Pierwsza obejmuje te, które przeznaczono dla turystów przyjeżdżających na dłuższe pobyty wypoczynkowe. Obiekty te zapewniają nocleg, całodzienne wyżywienie, wypoczynek i rozrywkę. Druga to obiekty przelotowe, przeznaczone m.in. na potrzeby turystyki krajoznawczej, gdzie przyjeżdżający zatrzymuje się na jedną lub kilka nocy. Są to miejsca w dużym stopniu zróżnicowane pod względem funkcjonalnym ze względu na różnorodne potrzeby korzystających z nich turystów.

Przyjmując kryterium dostępności, bazę noclegową w Polsce z okresu poprzedniego systemu społeczno-gospodarczego powszechnie dzielono (*Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki* 1979) na otwartą (ogólnodostępną) – świadczącą usługi noclegowe wszystkim chętnym, którzy mogli za nie zapłacić i mieli dokument tożsamości niezbędny do zameldowania, oraz zamkniętą (środowiskową), z której usług mogły skorzystać tylko osoby uprawnione (z dokumentem potwierdzającym te uprawnienia lub nabyte umiejętności). Nadal bazę noclegową dzieli się także, biorąc pod uwagę kryterium jej wykorzystania w ciągu roku i wyróżnia się obiekty całoroczne, świadczące usługi noclegowe niezależnie od pory roku, oraz sezonowe, czynne przez część roku (w Polsce zwykle latem).

Ważkim kryterium klasyfikacji obiektów turystycznej bazy noclegowej są czynniki związane z lokalizacją urządzeń i usług noclegowych. Ważność tego kryterium, według Andrzeja Kowalczyka i Marty Derek (Kowalczyk, Derek

2010: 210–211), spowodowana jest faktem, że baza ta sprzyja lokalizacji pozostałych urządzeń i usług w miejscowościach oraz regionach turystycznych. Według tej klasyfikacji autorzy omawiają obiekty bazy noclegowej w dwóch grupach urządzeń i usług: zlokalizowanych na obszarach stricte turystycznych oraz w obrębie miast.

Niektóre instytucje, zarówno społeczne (np. Kościół katolicki), jak i państwowe (np. Państwowe Gospodarstwo Leśne „Lasy Państwowe”) w Polsce dysponują własną bazą noclegową. Kościół ma własną sieć ośrodków rekolekcyjnych, natomiast PGL „Lasy Państwowe” dysponują obiektami noclegowymi o charakterze kubaturowym w postaci ośrodków szkoleniowo-wypoczynkowych czy wczasowych, kwater myśliwskich, pokoi gościnnych, domków turystycznych i powierzchniowym, takimi jak miejsca i pola biwakowe (Matuszewska 2008).

Jednak dla przeprowadzenia analiz w zakresie wielkości, pojemności, struktury i wykorzystania obiektów turystycznej bazy noclegowej niezbędne są także dane statystyczne, które powinny być oparte na stabilnych definicjach, często mających podstawy prawne. Dlatego UNWTO, m.in. dla celów statystycznych, wysunęła własną propozycję definicji i klasyfikacji bazy noclegowej (*Recommendations on Tourism Statistics 1994; International Recommendations for Tourism Statistics 2008 2010*), którą stara się wprowadzić do praktyki statystycznej wiele państw i ich ugrupowań, m.in. Unia Europejska (Eurostat – Annex to the Council Recommendation for a Community Methodology on Tourism Statistics; w wersji polskiej: *Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki 1998*) i Polska (*Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki 1998; Marciniak, Kraśniewska 2009*).

W propozycji UNWTO (*Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki 1998: 39–43*) zdefiniowano podstawowe pojęcia. I tak miejsce zakwaterowania turystycznego jako „każde miejsce zakwaterowania, gdzie regularnie lub sporadycznie nocują turyści”. Ta definicja umożliwia podział zakwaterowania na dwie podstawowe grupy: turystyczne zakłady zakwaterowania zbiorowego i obiekty zakwaterowania indywidualnego.

„Turystyczne zakłady zakwaterowania zbiorowego” zdefiniowano jako

obiekty noclegowe, które oferują podróżnemu nocleg w pokoju lub innym pomieszczeniu, przy czym liczba oferowanych miejsc musi być większa niż pewne określone minimum, przewyższające potrzeby noclegowe pojedynczej rodziny. Wszystkie miejsca w obiekcie muszą [...] podlegać jednolitemu zarządowi na zasadach komercyjnych, nawet jeśli nie ma on charakteru dochodowego.

Obiekty zakwaterowania zbiorowego podzielono na trzy kategorie (hotele i obiekty podobne, obiekty specjalnego przeznaczenia i pozostałe obiekty zakwaterowania zbiorowego) oraz na dziewięć mniejszych grup podstawowych.

Kategorię „hotele i podobne obiekty” definiuje się jako „obiekty podzielone na pokoje, których liczba przekracza określone minimum, podlegające jednemu zarządowi i świadczące pewne usługi, w tym usługi w pokojach, codzienne ślanie łóżek i mycie urządzeń sanitarnych”. Do grupy hoteli wchodzi:

hotele, hotele apartamentowe (samodzielne mieszkania zamiast typowych pokoi), motele, zajazdy, hotele nadmorskie, kluby oferujące miejsca noclegowe i podobne zakłady świadczące usługi hotelarskie w szerszym zakresie, niż codzienne ścienie łóżek oraz sprzątanie pokoi i mycie urządzeń sanitarnych.

Natomiast do grupy „pozostałe obiekty hotelowe” zaliczono „domy z pokojami do wynajęcia, pensjonaty, rezydencje turystyczne oraz podobne obiekty noclegowe posiadające pokoje i prowadzące ograniczone usługi hotelarskie, w których zakres wchodzi codzienne ścienie łóżek oraz sprzątanie pokoi i mycie urządzeń sanitarnych”.

Kategoria „obiekty specjalnego przeznaczenia” obejmuje

wszelkiego rodzaju miejsca zakwaterowania turystów, także nienastawione na zysk (*non-profit*), podlegające jednemu zarządowi i zapewniające pewien minimalny poziom usług (bez codziennego ślania łóżek), oferujące nocleg w pokoju lub innego rodzaju pomieszczeniu (np. samodzielna jednostka mieszkalna, miejsce na kempingu, pomieszczenie wieloosobowe), zapewniające, poza samymi usługami noclegowymi, także innego rodzaju usługi, np. opiekę lekarską, socjalną, organizację konferencji i transport.

Są to więc dowolne obiekty, które oprócz zapewnienia noclegów pełnią dodatkowe funkcje i należą do nich: sanatoria i podobne obiekty, obozy wakacyjne (także połączone z pracą), ośrodki konferencyjne oraz ośrodki transportu publicznego z miejscami do spania.

Kategoria „pozostałe turystyczne obiekty zakwaterowania zbiorowego” obejmuje obiekty przeznaczone

dla wczasowiczów, niekoniecznie nastawione na zysk, podlegające jednolitemu zarządzaniu, dostarczające pewne określone minimum usług (bez codziennego ślania łóżek), oferujące pokoje lub inne pomieszczenia np. domki kempingowe, miejsca na kempingu, zbiorowe sypialnie.

Zalicza się do niej: wakacyjne obiekty mieszkalne, kempingi i pola namiotowe, obiekty noclegowe turystyki socjalnej i stacje żeglarskie.

Z kolei „turystyczne obiekty zakwaterowania indywidualnego” zdefiniowano jako „obiekty, które nie mieszczą się w kategorii obiektów zakwaterowania zbiorowego”. Dostarczają one ograniczonej liczby miejsc do wynajęcia za określoną opłatą (związane są z wydatkami pieniężnymi turystów, stanowiąc źródło dochodów dla miejscowości recepcyjnych) lub za darmo. Wśród nich wyróżnia się dwie kategorie i pięć podgrup.

Kategoria „odpłatne miejsca zakwaterowania indywidualnego” obejmuje pokoje wynajęte przy rodzinie (kwatery prywatne – turysta wraz z gospodarzami przebywa w mieszkaniu, płacąc za nie komorne) i samodzielne mieszkania wynajęte od osób fizycznych lub za pośrednictwem agencji (tj. apartamenty, wille, domki, inne mieszkania wykorzystywane jako turystyczne obiekty noclegowe, czasowo wynajęte bądź dzierżawione, stanowiące samodzielne jednostki, znajdujące się w otoczeniu zwykłych mieszkań).

Kategoria „nieodpłatne miejsca zakwaterowania indywidualnego” obejmuje: własne mieszkania i domy użytkowników (drugie domy, apartamenty, wille, domki itp., wykorzystywane turystycznie przez osoby pozostające we wspólnym gospodarstwie domowym z właścicielem obiektu i domy będące własnością kilku osób, korzystających z nich na zmianę – time-share), nieodpłatne zakwaterowanie w mieszkaniach krewnych i znajomych (udostępniane przez rodzinę lub przyjaciół) oraz pozostałe miejsca zakwaterowania indywidualnego (np. rozbijane „na dziko” namioty, przyczepy czy łodzie przycumowane poza przeznaczonymi do tego miejscami).

UNWTO zaproponowała też jednostki pomiaru (*Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki* 1998: 45–49): liczba obiektów zależnie od rodzaju zakwaterowania (tj. zakładów udostępniających swoje usługi turystom), pojemność bazy noclegowej określona liczbą łóżek i pokoi, liczbą przyjazdów oraz udzielonych noclegów, stopień wykorzystania miejsc noclegowych i pokoi.

GUS (uwzględniając propozycje UNWTO, podobnie jak Eurostat) dokonuje pomiaru obiektów turystycznej bazy noclegowej przy pomocy następujących zmiennych (*Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki* 1998: 45–49):

- 1) **liczba obiektów noclegowych w zależności od rodzaju zakwaterowania;**
- 2) **pojemność obiektów noclegowych (liczba miejsc, łóżek, pokoi).** Liczba łóżek w obiekcie noclegowym określana jest przez liczbę osób mogących spędzić w nim noc (bez tzw. dostawek). Termin „łóżko” dotyczy dokładnie pojedynczego miejsca. Łóżka podwójne

traktowane są jako dwa miejsca noclegowe. Jako łóżko traktuje się także miejsce na namiot, przyczepę, dla łodzi przy kei, przy czym miejsce takie uznaje się zwykle za cztery łóżka (jeśli nie jest znana dokładna ich liczba). Tak więc jednostka ta służy pomiarowi pojemności wszystkich obiektów noclegowych. Z kolei określenie „pokój” odnosi się do jednego lub kilku pomieszczeń, stanowiących niepodzielnie i łącznie wynajmowaną całość, w dowolnego rodzaju obiekcie noclegowym;

- 3) wykorzystanie obiektów noclegowych** (liczba korzystających, udzielonych noclegów, stopień wykorzystania, tzw. obłożenie miejsc lub pokoi). Korzystający to osoby przybywające lub opuszczające obiekt zakwaterowania zbiorowego bądź indywidualnego i faktycznie w nim zarejestrowane. Z kolei udzielone noclegi to noce, kiedy podróżny przebywa albo jest zarejestrowany w obiekcie noclegowym (zbiorowym lub indywidualnym). Natomiast stopień wykorzystania (obłożenia) miejsc, łóżek, pokoi to iloraz ogólnej liczby udzielonych noclegów i wszystkich oferowanych miejsc noclegowych bądź łóżek czy pokoi w określonym czasie (np. w ciągu miesiąca), kiedy były one faktycznie udostępnione, a cały ten wynik mnoży się przez 100, by uzyskać wielkość w procentach.

W tabeli 2. pokazano podobieństwa i różnice istniejące w Polsce (GUS) i Unii Europejskiej (Eurostat) w stosunku do zalecanej przez UNWTO klasyfikacji bazy noclegowej. Dodatkowe trudności w Polsce wynikają z różnic między klasyfikacją bazy noclegowej wprowadzaną za Eurostatem przez GUS a klasyfikacją zgodną z obowiązującą od 1997 roku ustawą o usługach turystycznych⁶. Analizę wielkości, pojemności, struktury i wykorzystania obiektów turystycznej bazy noclegowej w regionie łódzkim oparto na klasyfikacji i pomiarze stosowanym przez GUS⁷.

⁶ W 1996 roku GUS wprowadził własną klasyfikację bazy noclegowej, w ograniczonym zakresie zgodną z zapisami późniejszej Ustawy o usługach turystycznych, która w rozdziale 5, Usługi hotelarskie, wymienia w art. 36 następujące rodzaje obiektów hotelarskich: hotele, motele, pensjonaty, kempingi, domy wycieczkowe, schroniska młodzieżowe, schroniska, pola biwakowe.

⁷ Według wytycznych obowiązującego aktualnie Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 692/2011 z 6 lipca 2011 roku w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki.

Tabela 2. Klasyfikacja bazy noclegowej według UNWTO, Eurostatu i GUS-u

Grupy główne UNWTO	Grupy podstawowe UNWTO	Grupy rodzajowe		
		UNWTO	Eurostat	GUS
Turystyczne zakłady zakwaterowania zbiorowego	Hotele i inne obiekty hotelarskie	<ul style="list-style-type: none"> hotele inne obiekty hotelarskie 	<ul style="list-style-type: none"> hotele (w tym motele, zajazdy przydrożne, nadmorskie hotele wypoczynkowe, residence clubs i inne obiekty zapewniające usługi hotelowe obiekty typu hotelarskiego (pensjonaty, schroniska, domy wycieczkowe i podobne obiekty noclegowe, zapewniające poza noclegami ograniczone usługi hotelowe) 	<ul style="list-style-type: none"> hotele motele pensjonaty inne obiekty hotelowe
	Obiekty specjalnego przeznaczenie	<ul style="list-style-type: none"> obiekty lecznicze obozy wakacyjne w środkach transportu publicznego ośrodki konferencyjne 	<ul style="list-style-type: none"> ośrodki wypoczynkowe (tj. zespoły obiektów pod wspólnym zarządem, takie jak hotele apartamentowe i zespoły domków lub bungalowów, zapewniające ograniczone usługi hotelowe; często aranżowane jako wioski wakacyjne) 	<ul style="list-style-type: none"> zakłady uzdrowiskowe ośrodki wczasowe ośrodki kolonijne ośrodki szkoleniowo-wypoczynkowe domy pracy twórczej ośrodki wypoczynku sobotnio-niedzielnego
	Inne obiekty zakwaterowania zbiorowego	<ul style="list-style-type: none"> wakacyjne obiekty mieszkalne kempingi, pola namiotowe pozostałe obiekty zakwaterowania zbiorowego 	<ul style="list-style-type: none"> kempingi turystyczne (tj. wydzielone miejsca dla namiotów, przyczep i samochodów kempingowych oraz przystanie jachtowe) obiekty dla turystyki socjalnej (schroniska młodzieżowe, hotele studenckie, domy wycieczkowe, domy wypoczynkowe dla osób starszych, obiekty wypoczynkowe dla pracowników i hotele robotnicze, domy studenckie i internaty oraz inne obiekty tego typu, których działalność jest subsydiowana, mające wspólny zarząd) inne (obiekty uzdrowiskowe, zakwaterowanie na obozach pracy wakacyjnej lub w środkach transportu publicznego itp.) 	<ul style="list-style-type: none"> domy wycieczkowe schroniska schroniska młodzieżowe domki turystyczne kempingi pola biwakowe
Prywatne turystyczne miejsca zakwaterowania	Prywatne turystyczne miejsca zakwaterowania	<ul style="list-style-type: none"> kwatery prywatne własne mieszkania użytkowników pokoje wynajęte przy rodzinie mieszkania wynajęte od osób prywatnych nieodpłatne zakwaterowanie w mieszkaniach krewnych lub znajomych inne kwatery prywatne 	<ul style="list-style-type: none"> kwatery prywatne (pokój wynajęty od właścicieli mieszkających zwykle na miejscu) domy wynajęte od osób prywatnych (mieszkania, domy wakacyjne wynajęte lub wdzierżawione w całości, tymczasowo jako zakwaterowanie turystyczne) bezpłatne noclegi zapewniane przez krewnych lub przyjaciół (pozwalają korzystać z domów właścicieli w całości lub części) prywatne domy lub mieszkania (apartamenty, domy wakacyjne, domki letniskowe wykorzystywane przez właścicieli jako drugie domy podczas wyjazdów turystycznych) inne formy prywatnego zakwaterowania (noclegi w namiotach, na łodziach, prywatnych polach biwakowych i przystaniach) 	<ul style="list-style-type: none"> kwatery agroturystyczne pokoje gościnne pozostałe obiekty niesklasyfikowane

Źródło: opracowanie własne za: Faracik 2007: 146–153; Davidson 1996: 70; *Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki* 1998: 39–49.

GUS zbiera dane, wykorzystując następującą klasyfikację obiektów turystycznej bazy noclegowej (*Turystyka w 2015 roku* 2016: 17–19):

- **Hotel** – obiekt zlokalizowany głównie w zabudowie miejskiej dysponujący co najmniej 10 pokojami, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych, świadczący szeroki zakres usług związanych z pobytem gości. Każdy hotel musi zapewnić podawanie śniadań. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się pięć kategorii hoteli: najwyższa – 5 gwiazdek, najniższa – 1 gwiazdka.
- **Motel** – obiekt zlokalizowany przy trasach komunikacji drogowej, który poza usługami hotelarskimi przystosowany jest również do świadczenia usług motoryzacyjnych i dysponuje parkingiem. Motel musi posiadać co najmniej 10 pokoi, w tym większość miejsc w pokojach jedno- i dwuosobowych. Każdy motel musi zapewnić podawanie śniadań. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się pięć kategorii moteli: najwyższa – 5 gwiazdek, najniższa – 1 gwiazdka.
- **Pensjonat** – obiekt, który świadczy usługi hotelarskie łącznie z całodziennym wyżywieniem i dysponuje co najmniej 7 pokojami. Musi świadczyć usługi gastronomiczne w formie podawania co najmniej dwóch posiłków dziennie. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się pięć kategorii pensjonatów: najwyższa – 5 gwiazdek, najniższa – 1 gwiazdka.
- **Inny obiekt hotelowy** – obiekt noclegowy, podzielony na pokoje, podlegający jednemu zarządowi, świadczący pewne usługi, w tym przynajmniej codzienne sprzątnięcie pokoi, ślanie łóżek i mycie urządzeń sanitarnych (np. obiekt spełniający zadania hotelu, motelu lub pensjonatu, któremu nie została nadana kategoria).
- **Dom wycieczkowy** – obiekt położony na obszarze zabudowanym lub w pobliżu zabudowy, posiadający co najmniej 30 miejsc noclegowych, dostosowany do samoobsługi klientów oraz świadczący minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów. Każdy dom wycieczkowy musi posiadać przynajmniej jedną placówkę gastronomiczną. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się trzy kategorie domów wycieczkowych: najwyższa – kat. I, najniższa – kat. III.
- **Schronisko** – obiekt położony poza obszarem zabudowanym, przy szlakach turystycznych, świadczący minimalny zakres usług związanych z pobytem klientów. Schronisko powinno stworzyć możliwość skorzystania z usług gastronomicznych lub sporządzenia posiłku. Pojęcie „schronisko” nie obejmuje schronisk młodzieżowych.
- **Schronisko młodzieżowe** – obiekt przeznaczony do indywidualnej i grupowej turystyki młodzieżowej, dostosowany do samoobsługi klientów. Schronisko młodzieżowe jest placówką zlokalizowaną w samodzielny budynek lub

w wydzielonej części budynku. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się trzy kategorie schronisk młodzieżowych: najwyższa – kat. I, najniższa – kat. III.

- **Szkolne schronisko młodzieżowe** – placówka oświatowo-wychowawcza umożliwiająca rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego.
- **Ośrodek wczasowy** – obiekt (lub zespół obiektów) noclegowy przeznaczony i przystosowany do świadczenia wyłącznie lub głównie usług związanych z wczasami.
- **Ośrodek kolonijny** – obiekt (lub zespół obiektów) noclegowy przeznaczony i przystosowany do świadczenia wyłącznie lub głównie usług związanych z koloniami.
- **Ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy** – obiekt (lub zespół obiektów) noclegowy przeznaczony i przystosowany do przeprowadzania kursów, konferencji, szkoleń, zjazdów itp. Może być także przystosowany do świadczenia usług wczasowych.
- **Dom pracy twórczej** – obiekt, w którym są zapewnione właściwe warunki do wykonywania pracy twórczej i wypoczynku twórców, wykorzystywany również (głównie przez ich rodziny) jako ośrodek wczasowy.
- **Zespoły domków turystycznych** – domek turystyczny – budynek niepodpiwniczony, posiadający nie więcej niż cztery pokoje, dostosowany do świadczenia usług typu hotelarskiego. Domki turystyczne mogą tworzyć zespoły domków turystycznych, a także organizacyjnie wchodzić w skład innych obiektów noclegowych. W grupie zespoły domków turystycznych mogą znajdować się również miejsca kempingowe.
- **Kemping (camping)** – teren zwykle zadrzewiony, strzeżony, oświetlony, mający stałą obsługę recepcyjną i wyposażony w urządzenia (sanitarne, gastronomiczne, rekreacyjne) umożliwiające turystom nocleg w namiotach, mieszkalnych przyczepach samochodowych, a także przyrządzanie posiłków oraz parkowanie pojazdów samochodowych. W zależności od wyposażenia i zakresu świadczonych usług wyróżnia się cztery kategorie kempingów: najwyższa – 4 gwiazdki, najniższa – 1 gwiazdka.
- **Pole biwakowe** – wydzielone miejsce niestrzeżone, umożliwiające turystom nocleg w namiotach. Na polu biwakowym znajdują się punkty poboru wody pitnej, podstawowe urządzenia sanitarne i tereny rekreacyjne.
- **Hostel** – obiekt noclegowy o standardzie różniącym się od obiektów hotelowych głównie liczbą miejsc w pokojach, łózkami piętrowymi i współdzieleniem części wyposażenia oraz pomieszczeń przeznaczonych dla gości (np. wspólna kuchnia/łazienka). Charakterystyczne dla hostelu jest wynajmowanie łóżka, a nie pokoju. Pokoje w hostelach to najczęściej dormy, czyli pokoje wieloosobowe, a także pokoje indywidualne: 1-, 2- i 3-osobowe.

- **Zakład uzdrowiskowy** – zakład świadczący usługi w zakresie opieki zdrowotnej położony na terenie uzdrowiska i wykorzystujący przy udzielaniu świadczeń zdrowotnych naturalne zasoby lecznicze uzdrowiska. Zakłady uzdrowiskowe wykazują wszystkie miejsca noclegowe przeznaczone do dyspozycji turystów, w tym kuracjuszy.
- **Pokoje gościnne (kwatery prywatne)** – rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią umeblowane pomieszczenia i lokale (z wyjątkiem kwater agroturystycznych) w mieszkaniach, domach i innych budynkach mieszkalnych należących do osób fizycznych lub prawnych (z wyjątkiem rolników) wynajmowane turystom na noclegi za opłatą.
- **Kwaterna agroturystyczna** – rodzaj obiektu zakwaterowania turystycznego, który stanowią pokoje i domy mieszkalne oraz przystosowane budynki gospodarcze (po adaptacji) w gospodarstwach wiejskich (rolnych, hodowlanych, ogrodniczych czy rybackich), będące własnością rolników, wynajmowane turystom na noclegi za opłatą.
- **Pozostałe obiekty niesklasyfikowane** – obiekty, które w czasie niepełnego wykorzystania zgodnie z ich przeznaczeniem lub w części, pełnią funkcję obiektu noclegowego dla turystów. Są to m.in. internaty, domy studenckie, ośrodki rekreacyjno-sportowe itp. Do 2004 roku do grupy tej zaliczano również obiekty, które nie spełniają wymogów kategoryzacyjnych dla poszczególnych rodzajów obiektów, a do 2008 roku również hostele. Od 2009 roku ta grupa obejmuje też ośrodki do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego.

1.3. Materiały źródłowe w badaniach nad bazą noclegową

W badaniach dotyczących polskich zjawisk turystycznych (głównie takich jak ruch turystyczny czy baza noclegowa) pojawia się spory problem pozyskiwania w pełni wiarygodnych informacji (źródeł danych). Wieloletnia krytyka jakości i wiarygodności oficjalnych danych statystycznych skutkowałą często koniecznością prowadzenia czasochłonnego i pracochłonnego własnych badań terenowych.

Stosowanie takich metod zbierania danych wiąże się z bezpośrednimi wyjazdami w teren, co generuje koszty (m.in. dojazdu do badanych obiektów). W wypadku obiektów bazy noclegowej warto pamiętać, że są one często rozproszone w przestrzeni i położone w miejscach, gdzie nie dociera komunikacja miejska – do wielu z nich można dojechać jedynie prywatnym samochodem, rowerem lub dojść pieszo (co jest z kolei czasochłonne). Żmudne i dokładne stosowanie narzędzi badawczych (wypełnianie kart inwentaryzacyjnych czy kwestionariuszy wywiadów) jest i czasochłonne, i pracochłonne – nakład czasu oraz pracy zależy głównie od liczby badanych obiektów i stopnia szczegółowości pozyskiwanych informacji. Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że badania

terenowe w turystyce stosowane są powszechnie przy zdobywaniu materiałów źródłowych przez takie instytucje jak np. Instytut Turystyki czy, w szczególności, szkoły wyższe (jednostki naukowo-dydaktyczne) prowadzące działalność badawczą i nauczanie z zakresu szeroko rozumianej turystyki (Szkup 2011).

Z drugiej strony, pamiętając o niedoskonałości oficjalnych statystyk turystycznych, należy przyznać, że działania podjęte przez GUS w latach 1995–2016 spowodowały zdecydowaną poprawę jakości oraz wiarygodności danych zbieranych i prezentowanych przez tę instytucję. Oficjalne dane statystyczne dotyczące turystycznych obiektów noclegowych (pomimo niedoskonałości, czyli chociażby pomijania obiektów noclegowych o liczbie łóżek mniejszej niż dziesięć) pozwalają współcześnie na prowadzenie analiz porównawczych m.in. odnoszących się do wielkości bazy noclegowej w dużych jednostkach terytorialnych – w skali powiatów czy województw.

Z przedstawionych wyżej względów w niniejszym opracowaniu oparto się na dwóch rodzajach źródeł danych. Pierwsza – główna część publikacji, prezentująca stan bazy noclegowej i wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych w województwie łódzkim oparta została na oficjalnych statystykach GUS-owskich. Druga część, prezentująca studia przypadków, poza oficjalnymi statystykami powstała na podstawie danych organizacji pozarządowych i materiału będącego wynikiem prowadzenia badań terenowych.

1.3.1. Statystyki Głównego Urzędu Statystycznego do 1995 roku

Oficjalne dane liczbowe zamieszczane w rocznikach statystycznych i innych oficjalnych dokumentach publikowanych przez GUS do 1995 roku były dużym stopniu niepełne i niewystarczające. Krytykę tych danych dotyczących turystyki przedstawili m.in. Aleksander Szwichtenberg (Szwichtenberg 1995a, 1995b, 2001) i Wiesław Alejziak (Alejziak 2014). Pierwszy z nich zwracał uwagę, że (Szwichtenberg 2001: 202):

Obserwuje się coraz to mniejsze możliwości egzekwowania przez Główny Urząd Statystyczny dokumentacji sprawozdawczej od podmiotów gospodarczych działających w branży turystycznej. Z drugiej strony nawet te ułomne dane, które gromadzi Urząd Statystyczny nie mogą być publikowane ze względu na ochronę danych przed konkurencją.

W podobnym tonie wypowiedział się Alejziak (Alejziak 2014: 68):

Jak powszechnie wiadomo, mierzenie wielkości ruchu turystycznego to odwieczny problem badań turystycznych i jak dotąd nie opracowano jeszcze skutecznej metody jego rozwiązania. Proponowane do tej pory sposoby rejestracji staty-

stycznej ruchu turystycznego, a także inne metody jego mierzenia są nieskuteczne, a szacunki sporządzane na ich podstawie różnią się nawet o kilkaset procent.

Konfrontacja oficjalnych danych statystycznych GUS-u z rzeczywistością pozwalała na postawienie tezy, że prowadzenie wnioskowania naukowego jedynie na podstawie tych danych nigdy nie będzie w turystyce wnioskowaniem pełnym, odnoszącym się do całości badanej zbiorowości (populacji generalnej) – czasami wręcz będzie miało się i z prawdą, i z celem. Przykładów na potwierdzenie tej diagnozy jest w literaturze przedmiotu wiele. Przywoływany wcześniej Szwichtenberg stwierdzał (Szwichtenberg 2001: 203):

W 1994 r. wg WUS Koszalin w byłym województwie koszalińskim było 54,9 tys. miejsc noclegowych, natomiast obliczenia autora wykazały, że jest ich 99,0 tys. (Szwichtenberg 1995b); W odniesieniu do zatrudnienia także wystąpiły ogromne różnice: WUS – 1,9 tys. osób, autor – 9,6 tys. Sytuacja powyższa w minionym sześćdziesięciu pozostała bez zmian. Świadczą o tym m.in. pilotażowe badania w gminach powiatu koszalińskiego, w których wg GUS jest 211 obiektów turystycznych i 14,6 tys. miejsc noclegowych, zaś wg badań [...] – odpowiednio: 557 i 41,3 tys. Oficjalne dane statystyczne podają, że w 1999 r. w Kołobrzegu było 14,8 tys. miejsc noclegowych, zaś wg Urzędu Miejskiego – 23 tys.

Postawioną wyżej tezę potwierdził również Roman Szkup (Szkup 2011), który, prowadząc badania w powiecie łaskim w 2006 roku, zlokalizował dziesięć obiektów noclegowych, choć według oficjalnych danych GUS-owskich z analogicznego okresu obiektów noclegowych nie było tam wcale (!).

1.3.2. Statystyki Głównego Urzędu Statystycznego po 1995 roku

Przełom w prowadzeniu oficjalnych statystyk turystycznych w Polsce nastąpił w 1995 roku, kiedy dyrektywą Rady Europy⁸ ustanowiono tzw. System statystyk turystyki. Dało to podstawę prawną nakładającą na państwa członkowskie Unii Europejskiej obowiązek regularnego przekazywania zbiorów porównywalnych danych statystycznych dotyczących turystyki. By sprostać wymogom tego prawodawstwa, GUS w pierwszej kolejności podjął prace mające na celu dostosowanie do niego podstawowych pojęć i definicji oraz dotyczące podmiotowego i przedmiotowego badania turystycznej bazy noclegowej w Polsce. W 1997 roku wprowadzono do prac badawczych zmienną „liczba noclegów udzielonych w hotelach, motelach i pensjonatach”, która obok

⁸ Dyrektywa Rady Europejskiej 95/57/WE z dnia 23 listopada 1995 roku w sprawie zbierania informacji statystycznych w dziedzinie turystyki.

zmiennej „liczba wynajętych pokoi” należy współcześnie do podstawowych informacji (*Turystyka w 2015 roku* 2016).

W ramach przystosowania do nowego prawodawstwa, także do polskiej Ustawy o usługach turystycznych⁹ z 1997 roku, która m.in. nakłada na urzędy miast i gmin obowiązek prowadzenia ewidencji obiektów indywidualnego zakwaterowania, od 1998 roku w obszarze zainteresowań statystycznych znalazły się kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne (kwatery prywatne). Również w owym roku z kategorii „inne” wyodrębniono zakłady uzdrowiskowe.

W 2000 roku wprowadzono nową zmienną – „miejsce stałego zamieszkania (kraj) turysty zagranicznego korzystającego z bazy noclegowej”, co wiązało się z koniecznością spełnienia wymagań unijnych dotyczących podziału zbiorowości osób korzystających z bazy noclegowej na rezydentów i nierezydentów.

Uwzględniając konieczność pełnego dostosowania polskiej statystyki dotyczącej turystyki do wymagań wspomnianej dyrektywy unijnej, od 2003 roku badanie turystycznej bazy noclegowej realizowano co kwartał, a dane zbierano z częstotliwością miesięczną na formularzach KT-1 i KT-1a (w lipcu) – wcześniej informacje te gromadzono raz do roku: za dziewięć miesięcy bieżącego roku i trzy miesiące roku poprzedniego (Marciniak, Kraśniewska 2009).

Należy dodać, że do 2004 roku do grupy „hotele, motele i pensjonaty” zaliczano również obiekty niespełniające wymogów kategoryzacyjnych dla poszczególnych rodzajów obiektów (do 2008 roku ujmowano również w tej kategorii hostele).

W 2004 roku do grupy „hotele, motele i pensjonaty” wprowadzono podgrupę „inne obiekty hotelowe”, do której zaliczono hotele, motele i pensjonaty bez nadanej kategorii i obiekty świadczące usługi hotelowe (np. codzienne sprzątanie). W związku z tym do sprawozdania KT-1 wprowadzono pytanie skierowane do osób zarządzających turystycznymi obiektami noclegowymi: „Czy obiekt świadczy usługi hotelowe?”. Wyniki badania wskazały na liczną grupę obiektów – głównie hoteli i podobnych obiektów bez kategorii i takich obiektów jak zajazdy, gościńce i innych, wcześniej klasyfikowanych w podgrupie „pozostałe niesklasyfikowane” (*Turystyka w 2015 roku* 2016).

Od 2009 roku, ze względu na rosnącą liczbę i zainteresowanie nowym rodzajem obiektów noclegowych, w statystykach GUS są wyodrębniane hostele.

Program badań statystycznych statystyki publicznej na rok 2009, stanowiący załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 2008 roku¹⁰ definitywnie

⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych i rozporządzenia wykonawcze do niej, Dz.U. 1997, Nr 133, poz. 884 (z późn. zmianami).

¹⁰ Załącznik do rozporządzenia Rady Ministrów z 27 listopada 2008 roku, Dz.U. 2008, Nr 221, poz. 1436 (z późn. zmianami).

zobowiązał wójtów, burmistrzów i prezydentów miast do przekazywania w formie elektronicznej informacji o obiektach świadczących usługi noclegowe. W celu ułatwienia realizacji tego zadania opracowano aplikację pozwalającą na rejestrację i bieżącą aktualizację danych o obiektach świadczących usługi noclegowe, udostępnioną urządzeniom gmin w tymże roku. Aplikacja ta umożliwia zapisanie wprowadzonych informacji na lokalnym dysku urzędu i wykorzystanie ich do własnych potrzeb. Dzięki temu narzędziu powstała baza informacyjna o obiektach noclegowych działających na obszarze gmin, dostępna również do celów statystycznych. Obowiązek prowadzenia ewidencji turystycznych obiektów noclegowych niepodlegających kategoryzacji nakłada od 1997 roku na urzędy miast i gmin Ustawa o usługach turystycznych¹¹ (*Turystyka w 2015 roku* 2016).

W 2010 roku po raz pierwszy sprawozdawczością miesięczną na formularzu KT-1 objęto pokoje gościnne i kwatery agroturystyczne mające dziesięć lub więcej miejsc noclegowych oraz przeprowadzono pilotażowe roczne badanie reprezentacyjne pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych mających mniej niż dziesięć miejsc noclegowych (formularz KT-2).

W lipcu 2011 roku Parlament Europejski i Rada Unii Europejskiej przyjęły nowe rozporządzenie w sprawie unijnej statystyki w dziedzinie turystyki¹², uchylające wspomnianą dyrektywę Rady z 1995 roku. W tymże roku w związku z objęciem badaniem pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych zmieniono nazwę „turystyczne obiekty zbiorowego zakwaterowania” na „turystyczne obiekty noclegowe”.

Od 2016 roku w zestawieniach statystycznych, w których z różnych względów występowały braki informacyjne, wprowadzono imputację danych (techniki imputacji to zaawansowane metody statystyki matematycznej, służące uzupełnianiu próbek w brakujących ciągach danych).

1.3.3. Współczesna metodologia Głównego Urzędu Statystycznego w zakresie badań turystycznej bazy noclegowej

Na statystykę z dziedziny turystyki składają się w Unii dwa główne elementy: z jednej strony wykazy danych odnoszących się do pojemności i wykorzystania turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania, a z drugiej statystyki dotyczące zapotrzebowania na usługi turystyczne. W większości państw członkowskich dane pierwszego rodzaju gromadzi się za pomocą ankiet

¹¹ Ustawa o usługach turystycznych z 29 sierpnia 1997 roku, Dz.U. 1997, Nr 133, poz. 884.

¹² Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 692/2011 z 6 lipca 2011 roku w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki.

wypełnianych przez podmioty oferujące zakwaterowanie, a drugiego – drogą sondaży prowadzonych wśród podróżnych na przejściach granicznych bądź badając gospodarstwa domowe¹³.

W Polsce źródłem danych o stanie i wykorzystaniu turystycznych obiektów noclegowych mających dziesięć lub więcej miejsc noclegowych, jest stałe badanie statystyczne GUS-u realizowane przez Urząd Statystyczny w Rzeszowie. Informacje pozyskiwane są za pośrednictwem sprawozdań na formularzach KT-1 o wykorzystaniu turystycznego obiektu noclegowego w poszczególnych miesiącach. Jednostki sprawozdawcze podają: dokładną lokalizację, rodzaj i kategorię obiektu, liczbę pokoi, miejsc noclegowych i placówek gastronomicznych. Ponadto informują o wykorzystaniu obiektu w poszczególnych miesiącach, tj. ujmując liczby: dni działalności obiektu, nominalnej wielkości miejsc noclegowych lub pokoi, a także osób korzystających z zakwaterowania oraz udzielonych noclegów i wynajętych pokoi (z wyodrębnieniem turystów zagranicznych).

W wypadku obiektów mających mniej niż dziesięć miejsc noclegowych, począwszy od 2010 roku GUS prowadzi badania pilotażowe – jednorazowe roczne sondaże reprezentacyjne dotyczące pokoi gościnnych i kwater agroturystycznych (formularz KT-2).

Stałemu doskonaleniu podlega elektroniczna kartoteka obiektów objętych badaniem. Wykazy jednostek do badania KT-1 powstają na podstawie Bazy Jednostek Statystycznych (BJS) utworzonej jako operat do wszystkich prowadzonych przez GUS badań. BJS zawiera informacje z rejestrów urzędowych (REGON) i innych źródeł danych. Kartoteka turystycznych obiektów noclegowych aktualizowana jest na podstawie danych z rejestrów administracyjnych, ewidencji obiektów skategoryzowanych prowadzonej przez marszałków województw i inne źródła (*Turystyka w 2015 roku* 2016).

Podmioty składające sprawozdania podzielono na dwie kategorie: „obiekty hotelowe” (hotele motele, pensjonaty i pozostałe obiekty hotelowe niebędące „hotelarskimi” w świetle Ustawy o turystyce z 1997 roku spełniające wymogi unijnej dyrektywy z 1995 roku dotyczącej obiektów hotelowych) i „pozostałe obiekty zbiorowego zakwaterowania”.

We współczesnej statystyce bazy noclegowej przyjęto następujące rozwiązania:

- dane dotyczące liczby obiektów i miejsc noclegowych obejmują wszystkie obiekty czynne 31 lipca danego roku i nieczynne w tym dniu, ale działające w poprzednich miesiącach;

¹³ Zob. http://www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics/pl#.C5.B9r.C3.B3d.C5.82a_i_dost.C4.99pno.C5.9B.C4.87_danych (dostęp: 5.04.2011).

- do liczby dni działalności obiektu nie wlicza się przerw między turnusami z powodu remontu, dezynfekcji itp.;
- przez obiekt czynny rozumie się obiekt, którego co najmniej część była dostępna dla turystów (niezależnie od tego czy był faktycznie wykorzystywany) w okresie, kiedy był badany;
- stopień wykorzystania obiektu – wyrażony w procentach – wynika z porównania liczby faktycznie udzielonych noclegów do nominalnej liczby miejsc noclegowych (suma miejsc noclegowych przygotowanych dla turystów w każdym dniu działalności obiektu), a dodatkowo dla hoteli, moteli, pensjonatów i innych obiektów hotelowych – z porównania liczby faktycznie wynajętych pokoi z nominalną liczbą pokoi;
- korzystający z noclegów to liczba osób (turystów), które rozpoczęły pobyt w obiekcie w danym miesiącu i powinny być liczone jeden raz, tj. w miesiącu przybycia do obiektu;
- liczba udzielonych noclegów to iloczyn osób (turystów) i liczby nocy ich pobytu;
- liczba wynajętych pokoi w hotelach, motelach, pensjonatach i innych obiektach hotelowych oznacza sumę pokoi wynajętych w każdym dniu działalności obiektu, bez względu na liczbę osób (turystów) nocujących w tych pokojach;
- restauracja to zakład gastronomiczny dostępny dla ogółu konsumentów, z pełną obsługą kelnerską, oferujący całodzienne wyżywienie o szerokim asortymencie potraw i napojów podawanym gościom według karty jadłospisowej;
- do barów i kawiarni zaliczono także herbaciarnie, winiarnie, piwiarnie, jadalnie itp.; do punktów gastronomicznych zaliczono również smażalnie, pijalnie, lodziarnie, bufety.

1.3.4. Ocena materiałów źródłowych

Drugą część niniejszej publikacji – prezentującą studia przypadków, pod względem jakości i wiarygodności danych źródłowych, należy ocenić bardzo wysoko. Poza studium zmian w łódzkim sektorze hotelowym (wykorzystującym oficjalne statystyki GUS-owskie), pozostałe dwa studia przypadków opracowano na podstawie danych uzyskanych od organizacji pozarządowych i materiału powstałego w wyniku badań terenowych. Zebrane informacje i dane ilościowe były pierwotne i zebrane w sposób bezpośredni, nie powinny więc budzić żadnych zastrzeżeń.

Nieco niżej pod względem jakości danych należy ocenić pierwszą część opracowania, opartą wyłącznie na oficjalnych statystykach GUS-owskich dotyczących turystyki (głównie ze względu na pomijanie w statystykach obiektów małych – o pojemności mniejszej niż dziesięć miejsc noclegowych). Statystyki

te w aktualnej formie prowadzone są dopiero od 1995 roku. Dane do 2015 roku dotyczą włącznie tych jednostek, które złożyły sprawozdania statystyczne. Począwszy od stycznia 2016 roku stosuje się do danych metodę imputacji. Przedstawiane w statystykach liczby obiektów (także pokoi i miejsc noclegowych) dotyczą obiektów działających 31 lipca określonego roku.

- 1) Dane dotyczące liczby i rozmieszczenia turystycznych obiektów noclegowych.

Do obiektów noclegowych zaliczono hotele, motele, pensjonaty, inne obiekty hotelowe, domy wycieczkowe, schroniska, schroniska młodzieżowe, szkolne schroniska młodzieżowe, ośrodki wczasowe, ośrodki kolonijne i szkoleniowo-wypoczynkowe, domy pracy twórczej, zespoły ogólnodostępnych domków turystycznych, pola biwakowe, kempingi, obiekty do wypoczynku sobotnio-niedzielnego i świątecznego, zakłady uzdrowiskowe (kwatery prywatne były zaliczane do 1999 roku) i inne. Począwszy od roku 2012 badanie przy pomocy formularza KT-1 dotyczy wszystkich turystycznych obiektów noclegowych mających dziesięć i więcej miejsc noclegowych. Również w tymże roku do turystycznych obiektów noclegowych ogółem doliczono kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne (kwatery prywatne). Dane szczegółowe dotyczące tych obiektów dostępne są też dla województw. Dane o wynajętych pokojach dotyczą tylko hoteli, moteli, pensjonatów i innych obiektów hotelowych. W 1999 roku, ze względu na zmianę systemu sprawozdawczości KT-1 – zbiory zawierają dane tylko za okres styczeń–wrzesień.

- 2) Dane dotyczące wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych. Dane dotyczące wykorzystania obiektów (udzielone noclegi, wynajęte pokoje, turyści) wykazywane są dla całego roku sprawozdawczego. W wypadku prezentowania informacji związanych z wykorzystaniem turystycznych obiektów noclegowych, gdy na określonym obszarze znajdują się mniej niż trzy jednostki, dane utajniono (tajemnica statystyczna). Dane zbierane są od 1 stycznia do 31 grudnia. Stopień wykorzystania netto oblicza się, dzieląc ogólną liczbę udzielonych noclegów przez liczbę wszystkich oferowanych miejsc noclegowych w poszczególnych dniach miesiąca, w ciągu których były one faktycznie udostępnione. Dane szczegółowe dotyczące wykorzystania obiektów dostępne są też dla powiatów.

Do 2015 roku włącznie oficjalne dane statystyczne wykorzystania miejsc w obiektach noclegowych odnosiły się jedynie do tych jednostek, które złożyły sprawozdania statystyczne. Począwszy od stycznia 2016 roku wprowadzono metodę imputacji danych. W wypadku prezentowania danych dotyczących

wykorzystania turystycznych obiektów noclegowych, gdy na danym obszarze znajdują się mniej niż trzy obiekty noclegowe dane te zostają utajnione ze względu na obowiązującą w polskim prawie tajemnicę statystyczną. Oficjalne dane GUS-owskie obejmujące wykorzystanie obiektów (udzielone noclegi, wynajęte pokoje, turyści) wykazywane są dla całego roku sprawozdawczego.

Bibliografia

- Adamiak M., 2008, *Obiekty hotelarskie w Łodzi w XIX i na początku XX wieku (1824–1918)*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 11, s. 65–84.
- Adamiak M., Napierała T., 2013, *Przestrzenne zróżnicowanie cen usług noclegowych w łódzkim obszarze metropolitalnym*, „Prace Geograficzne (IGiGP UJ)”, z. 134, s. 37–50.
- Alejsiak W., 2014, *Systemy telefonii komórkowej jako potencjalny instrument pomiaru oraz statystycznych badań ruchu turystycznego (na przykładzie metody TelSKART©)*, [w:] A. Piotrowska-Piątek (red.), *Rola statystyki w badaniach naukowych i praktyce gospodarczej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomii, Prawa i Nauk Medycznych im. prof. Edwarda Lipińskiego w Kielcach, Kielce, s. 67–82.
- Bednarska U., Musiał W., 1973, *Zagospodarowanie turystyczne regionu łódzkiego*, „Region Łódzki. Studia i Materiały”, t. 3, s. 203–224.
- Bosiacki S., 1994, *Przekształcenia własnościowe w turystyce socjalnej*, „Problemy Turystyki”, nr 1, s. 103–110.
- Butowski L., 1993, *Baza noclegowa w wielkim mieście europejskim: wielkość, rozmieszczenie przestrzenne, struktura*, „Problemy Turystyki”, nr 16, s. 49–55.
- Cooper C., Fletcher J., Gilbert D., Shepherd R., Wanhill S., 1998, *Tourism, Principles and Practice*, ed. 2, Addison-Wesley Longman, London.
- Cudny W., 2010, *Hotel Qubus jako przykład nowego obiektu noclegowego w Łodzi*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 10, s. 117–128.
- Cudny W., Rouba R., 2010, *Funkcja hotelarska w kompleksie Manufaktury w Łodzi na przykładzie hotelu Andel's*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 15, s. 145–158.
- Cybulska K., 2011, *Przystosowanie obiektów zabytkowych do pełnienia funkcji hotelarskiej – przykład Łodzi*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 17, s. 105–135.
- Davidson B., 1996, *Turystyka*, tłum. M. Nalazek, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa.
- Definicje podstawowych pojęć z zakresu turystyki (stan prawny w dniu 30 IX 1978)*, 1979, GUS, Zarząd Wydawnictw Statystycznych i Drukarni, Warszawa.

- Derek M., 2007, *Od wioski rybackiej do turystycznej enklawy? Turystyka a rozwój lokalny na przykładzie Mikołajek*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2, s. 112–127.
- Dziedzic E., 2013, *Trendy rozwojowe branży hotelarsko-gastronomicznej w Polsce. Analiza ekonomiczna*, [w:] R. Pawlusiński (red.), *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków, s. 73–83.
- Faracik R., 2007, *Usługi hotelarskie*, [w:] W. Kurek (red.), *Turystyka*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 145–159.
- Gołembski G., Niezgodą A. (red.), 2014a, *Turystyka wobec zmian współczesnego świata. Strategie, marketing, programowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań.
- Gołembski G., Niezgodą A. (red.), 2014b, *Turystyka wobec zmian współczesnego świata. Zmiany, bariery, innowacje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań.
- Grabiszewski M., 1988, *Wstęp do hotelarstwa*, Regionalna Agencja Promocji Turystyki, Bydgoszcz.
- Gruszka I., Ilnicki D., Jakubowicz E., 2014, *Wybrane aspekty lokalizacji hoteli*, „Studia Miejskie”, t. 16, s. 101–114.
- International Recommendations for Tourism Statistics 2008, 2010*, United Nations, New York.
- Kaczmarek J., Liszewski S., Włodarczyk B., 2006, *Strategia rozwoju turystyki w Łodzi*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Karaś J., Krupa R., 1994, *Ocena lokalizacji obiektów noclegowych na terenie Krakowa*, „Folia Turistica”, nr 5, s. 153–161.
- Klementowski K., 1993, *Stan techniczny bazy noclegowej turystyki w Polsce*, „Problemy Turystyki”, nr 2, s. 83–93.
- Klementowski K., 1996, *Turystyczne zasoby noclegowe w Polsce i ich wykorzystanie w 1995 r.*, „Problemy Turystyki”, nr 1–4, s. 19–33.
- Knowles T., 2001, *Zarządzanie hotelarstwem i gastronomią*, tłum. G. Górską, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kowalczyk A., 1999, *Polityka lokalizacyjna wybranych systemów hotelowych*, „Turyzm”, t. 9, z. 1, s. 137–159.
- Kowalczyk A., 2001a, *Geografia hotelarstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Kowalczyk A., 2001b, *Definicja i przedmiot badań geografii hotelarstwa*, „Turyzm”, t. 11, z. 2, s. 5–22.
- Kowalczyk A., 2003, *Zmiany w największych systemach hotelowych świata na przełomie XX i XXI w.*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 3, s. 79–88.

- Kowalczyk A., 2004, *Hotele jako element przestrzeni miejskiej*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 5, s. 9–26.
- Kowalczyk A., 2007, *Systemy hotelowe – ich początki i ewolucja*, „Turyzm”, t. 17, z. 1–2, s. 63–76.
- Kowalczyk A., Derek M., 2010, *Zagospodarowanie turystyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Kowalczyk J., 2001, *Hotel-Pałac Krasków – produkt i jego nabywcy*, „Turyzm”, t. 11, z. 2, s. 81–94.
- Law R., Leung D., Cheung C., 2012, *A systematic review, analysis, and evaluation of research articles in the Cornell Hospitality Quarterly*, „Cornell Hospitality Quarterly” vol. 53, no. 4, s. 365–381.
- Łazarek R., 2004, *Hotelarstwo w Polsce na tle hotelarstwa europejskiego*, [w:] J. Merski, C. Witkowski (red.), *Hotelarstwo w Polsce. Stan i kierunki rozwoju w przededniu wejścia do Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa, s. 7–25.
- Łazarkowie M. i R., 2002, *Gospodarka turystyczna. Wybrane zagadnienia*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa.
- Matczak A., 1993, *Turystyczna baza noclegowa Łodzi i jej wykorzystanie w latach 1979–1990*, „Kronika miasta Łodzi”, nr 2, s. 51–67.
- Matczak A., 1998, *Turystyczna baza noclegowa Łodzi i jej wykorzystanie w latach 1979–1997*, „Turyzm”, t. 8, z. 2, s. 27–56.
- Matczak A., 2002, *Efektywność wykorzystania rejestrowanych obiektów noclegowych w Łodzi w latach 1979–2000*, „Turyzm”, t. 12, z. 2, s. 65–78.
- Matczak A., 2004, *Hotelarstwo polskie w okresie przemian. Przykład Łodzi*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Gospodarki w Bydgoszczy. Seria Turystyka i Rekreacja”, nr 1, s. 21–34.
- Matczak A. (red.), 2004, *Lokalizacja hoteli w krajowych metropoliach Europy Środkowo-Wschodniej*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Matczak A., 2011, *Turystyczna baza noclegowa Łodzi w latach 1979–2009*, [w:] B. Włodarczyk (red.), *Turystyka. Księga Jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 287–296.
- Matczak A., 2016, *Zmiany w wielkości i strukturze turystycznej bazy noclegowej w Łodzi po 1989 r.*, [w:] D. Sokołowski, P. Tomczykowska (red.), *Kreatywność w turystyce. Innowacyjne rozwiązania we współczesnej turystyce*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 11–29.
- Matuszewska D., 2008, *Zagospodarowanie turystyczne – aspekt teoretyczny*, [w:] Z. Młynarczyk, A. Zajadacz (red.), *Uwarunkowania i plany rozwoju turystyki*, t. 2: *Zasoby antropogeniczne, krajobraz, ruch turystyczny*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań, s. 65–88.

- Merski J., Witkowski C. (red.), 2004, *Hotelarstwo w Polsce: stan i kierunki rozwoju w przededniu wejścia do Unii Europejskiej*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Metodologia Unii Europejskiej w dziedzinie statystyki turystyki*, tłum. E. Dziedzic, M. Kachniewska, 1998, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa (Dodatek do zaleceń Rady dotyczący metodologii Wspólnoty w dziedzinie statystyki turystyki; w wersji oryginalnej: Annex to the Council Recommendation for a Community Methodology on Tourism Statistics).
- Middleton V., 1996, *Marketing w turystyce*, tłum. M. Nalazek, Polska Agencja Promocji Turystyki, Warszawa.
- Miedziński M., 2013, *Baza noclegowa polskiego wybrzeża od Dźwirzyna po Jarosławiec w latach 1986–2012 oraz perspektywy jej rozwoju do 2025 roku*, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”, R. 3, s. 271–286.
- Milewska M., 2001, *Przemiany strukturalne i własnościowe hoteli w regionie łódzkim w latach 1985–2001*, „Turyzm” t. 11, z. 2, s. 61–80.
- Milewska M., Włodarczyk B., 2004, *Historia hotelarstwa w Łodzi*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 5, s. 55–93.
- Milewska M., Włodarczyk B., 2009, *Hotelarstwo. Podstawowe wiadomości*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa,
- Milewska M., Skrzypczyński M., Włodarczyk B., 2004, *Mierniki jako ważny element nauczania hotelarstwa*, „Turystyka i Hotelarstwo” nr 5, s. 107–133.
- Nalej M., 2014, *Rozmieszczenie obiektów noclegowych w Łodzi w 2013 roku w świetle miar centrograficznych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Geographica Socio-Oeconomica”, z. 16, s. 133–148.
- Napierała T., 2013a, *Charakterystyka rozmieszczenia hoteli sieciowych w Polsce*, [w:] R.K. Borówka, A. Cedro, I. Kavetsky (red.), *Współczesne problemy badań geograficznych*, PPH ZAPOL Dmochowski, Sobczyk, Szczecin, s. 187–196.
- Napierała T., 2013b, *Przestrzenne zróżnicowanie cen usług hotelowych w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Niewiadomski P., 2006, *Ekspansja międzynarodowych systemów i łańcuchów hotelowych do Europy Środkowej i Wschodniej po roku 1989*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 9, s. 161–209.
- Nowakowski M., 2000, *Obiekt hotelarski jako przedsiębiorstwo*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Panasiuk A. (red.), 2001, *Turystyka. Zarys wykładu*, Fundacja Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- Panasiuk A., Szostak D., 2009. *Hotelarstwo. Usługi – eksploatacja – zarządzanie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Pawlusiński R. (red.), 2013, *Współczesne uwarunkowania i problemy rozwoju turystyki*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej UJ, Kraków.

- Pender L., Sharpley R. (red.), 2008, *Zarządzanie turystyką*, tłum. J. Sawicki, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Płocka J., 2000, *Wybrane zagadnienia z zagospodarowania turystycznego*, cz. 1, Centrum Kształcenia Ustawicznego, wyd. 2, Toruń.
- Puciato D., 2012, *Przesłanki lokalizacji wybranych przedsiębiorstw hotelowych w Opolu*, „Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich”, nr 2, s. 113–120.
- Recommendations on tourism statistics (Zalecenia odnośnie do statystyki turystyki)*, 1994, United Nations, New York.
- Rogacki H., 2009, *Dynamika i przekształcenia strukturalne turystycznej bazy noclegowej w Polsce w ujęciu przestrzennym*, „Folia Turistica”, nr 21, s. 203–220.
- Rogalewska B., 1978, *Tendencje lokalizacyjne zakładowych ośrodków wczasowych w Polsce do 1971 roku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa.
- Rogalewski O., 1974, *Zagospodarowanie turystyczne*, WSiP, Warszawa.
- Rotter K., 2004, *Ekonomiczne znaczenie lokalizacji hotelu w przestrzeni miasta*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 5, s. 27–36.
- Rouba R., 2012, *Hotelarstwo w zabytkowych rezydencjach jako czynnik modyfikujący otoczenie*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź.
- Rozporządzenie Ministra Gospodarki z dnia 30 grudnia 2005 roku zmieniające Rozporządzenie w sprawie obiektów hotelarskich i innych obiektów, w których świadczone są usługi hotelarskie, Dz.U. 2006, Nr 5, poz. 29.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 692/2011 z dnia 6 lipca 2011 roku w sprawie europejskiej statystyki w dziedzinie turystyki.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 listopada 2008 roku, Dz.U. 2008, Nr 221, poz. 1436 (z późn. zmianami).
- Sala J., 2006, *Internacjonalizacja rynku usług hotelarskich w Polsce*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 704, s. 5–25.
- Sala J., 2008, *Formy współczesnego hotelarstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Kraków.
- Sala J., 2014, *Motele, ich rola i tendencje rozwojowe na międzynarodowym rynku turystycznym*, [w:] G. Gołembski, A. Niezgoda (red.), *Turystyka wobec zmian współczesnego świata. Strategie, marketing, programowanie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Poznań, s. 278–292.
- Sammel A., Sammel A., Majewska D., 2015, *Ceny usług w wybranych gospodarstwach agroturystycznych w województwie zachodniopomorskim*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, t. 16, z. 6, s. 427–431.
- Sarnecki C., 2010, *Analiza rynku hotelowych usług noclegowych w Polsce w latach 2003–2008*, „Equilibrium”, nr 1, s. 253–269.

- Siwiński W., Tauber R.D., Mucha-Szajek E. (red.), 2004, *Hotelarstwo, gastronomia, turystyka i rekreacja w procesie integracji europejskiej*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Hotelarstwa i Gastronomii, Poznań.
- Stuczyński M., 2012, *Odpowiedzialność hotelarstwa za środowisko w kontekście turystyki zrównoważonej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 258, s. 79–88.
- Szafrańska E., Włodarczyk B., 2011, *Turystyka w powiatach województwa łódzkiego w 2009 roku*, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”, R. 1, s. 21–37.
- Szczechowicz B., 2014, *Poziom i zróżnicowanie cen usług noclegowych oferowanych przez schroniska górskie na terenie Karpat Polskich, Słowackich i Czeskich*, [w:] J. Kantyka (red.), *Wellness jako forma kultury fizycznej i turystyki – aspekty zdrowotne i ekonomiczne*, Wydawnictwo Akademii Wychowania Fizycznego, Katowice, s. 126–148.
- Szkup R., 2011, *Metody badań terenowych w turystyce*, [w:] S. Sitek (red.), „*Stare i nowe*” *problemy badawcze w geografii społeczno-ekonomicznej*, Polskie Towarzystwo Geograficzne. Oddział Katowicki, Sosnowiec, s. 8–18.
- Szwichtenberg A., 1995a, *Oficjalna statystyka turystyczna a rzeczywistość*, „Rynek Turystyczny” nr 6, s. 9–10.
- Szwichtenberg A., 1995b, *Gospodarka turystyczna w okresie przejściowym*, Wyższa Szkoła Inżynierska, Koszalin.
- Szwichtenberg A., 2001, *Ułomności metod badawczych i informacji statystycznych wykorzystywanych w geografii turystyki*, [w:] H. Rogacki (red.), *Koncepcje teoretyczne i metody badań geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej*, Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań, s. 201–206.
- Turystyka w 2015 roku*, 2016, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa.
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o usługach turystycznych i rozporządzenia wykonawcze do niej, Dz.U. 1997, Nr 133, poz. 884.
- Warszyńska J., 2002, *Zintegrowane łańcuchy hotelowe w krajach zachodniej Europy na przełomie XX i XXI w.*, „Turyzm”, t. 12, z. 2, s. 95–106.
- Warszyńska J., Jackowski A., 1979, *Podstawy geografii turystyki*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Wawrzyniak S., 1975, *Rozwój turystycznej bazy noclegowej w Polsce*, [w:] *Problemy turystyki zagranicznej*, Kraków.
- Witkowski C., 2002, *Hotelarstwo*, cz. 1: *Podstawy hotelarstwa*, Almamater Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Witkowski C., 2003, *Międzynarodowe systemy hotelowe w Polsce*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Witkowski C., 2005, *Przyczynek do kierunków badań naukowych w zakresie hotelarstwa*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Społeczno-Przyrodniczej w Lublinie”, t. 1, s. 141–144.

- Witkowski C., 2007, *Aktywność międzynarodowych systemów hotelowych na polskim rynku*, Almamater Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Witkowski C., Kachniewska M., 2005, *Hotelarstwo*, cz. 3: *Hotelarstwo w gospodarce turystycznej*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa.
- Witulska J., 1992, *Zarys ekonomiki i organizacji hotelarstwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Włodarczyk B., 1995, *Stan zagospodarowania turystycznego w województwach Polski środkowej*, [w:] (brak red.), *Studium wiedzy o regionie łódzkim. Rozwój turystyki w regionie łódzkim*, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 52–74.
- Włodarczyk B., 2003, *Systemy, łańcuchy hotelowe oraz inne struktury funkcjonalno-organizacyjne w hotelarstwie – próba definicji*, „Turystyka i Hotelarstwo”, nr 3, s. 57–78.
- Włodarczyk B., 2014, *Baza noclegowa Łodzi i regionu łódzkiego na początku drugiej dekady XXI wieku*, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”, R. 5, s. 255–277.
- Włodarczyk B., 2015, *Hotele w przestrzeni miejskiej Łodzi*, „Turystyka”, t. 25, z. 2, s. 63–75.
- Wodejko S., 1997, *Ekonomiczne zagadnienia turystyki*, Prywatna Wyższa Szkoła Handlowa, Warszawa.
- Wojdacki K., 2014, *Rozwój bazy hotelowej w Polsce – analiza czasowo-strukturalna*, „Handel Wewnętrzny”, R. 60, nr 2, s. 103–124.
- Wojdacki K., 2015, *Długookresowe przeobrażenia bazy hotelowej w Polsce – analiza statystyczna*, „Folia Turistica”, nr 35, s. 115–140.

Netografia

- http://www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Tourism_statistics/plq.C5.B9r.C3.B3d.C5.82a_i_dost.C4.99pno.C5.9B.C4.87_danych (dostęp: 5.04.2011).
- Marciniak G., Kraśniewska W., 2009, *Kierunki rozwoju badań Głównego Urzędu Statystycznego w obszarze turystyki*, http://www.pot.gov.pl/index.php?option=com_rubberdoc&view=doc&id=1630&format=raw (dostęp: 10.07.2018).
- Raport Horwath HTL, HotelGuideBook 2013*, <http://www.tpa-horwath.pl/sites/default/files/publications/downloads/hgb2013.pdf> (dostęp: 15.12.2015).
- Raport Horwath HTL, HotelGuideBook 2015–2016*, <http://www.horwathhtl.pl/files/2012/06/HGB2015-WWW.pdf> (dostęp: 15.01.2016).